

LIETUVOS ADVOKATŲ POŽIŪRIO Į TAIKŲ GINČŲ SPRENDIMĄ IR MEDIACIJĄ TYRIMAS

Natalija Kaminskienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Elektroninis paštas natalijak@mruni.eu

Agnė Tvaronavičienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Elektroninis paštas a.tvaronavicienne@mruni.eu

Gražina Čiuladienė

Mykolo Romerio universiteto Socialinės gerovės fakulteto
Edukologijos ir socialinio darbo institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Elektroninis paštas grazina.ciuladiene@mruni.eu

Inga Žalėnienė

Mykolo Romerio universitetas
Mokslo ir inovacijų paramos centras
Didlaukio g. 55, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Elektroninis paštas izaleniene@mruni.eu

Pateikta 2016 m. gegužės 13 d., parengta spausdinti 2016 m. gruodžio 10 d.

DOI:10.13165/SMS-16-8-1-3

***Anotacija.** Straipsnyje analizuojamas Lietuvos advokatų požiūris į taikų ginčų sprendimą ir mediaciją, vis plačiau įtvirtinamus mūsų valstybės teisės aktuose, teismų veikloje (teisminė mediacija), tačiau sunkiai atrandančius vietą advokatų praktikoje. Publikacijoje pateikiama advokato vaidmens mediacijoje teorinė analizė, nagrinėjamas*

advokato-mediatoriaus, advokato-neutralaus patarėjo bei advokato-šalies atstovo statusas mediacijos procese. Straipsnyje yra pristatomi 2015 m. atliktos Lietuvos advokatų apklausos apie advokatų taika užbaigiamus ginčus, jų žinias apie mediaciją, mediacijos naudojimą praktikoje bei nesinaudojimo mediacijos procedūra priežastis rezultatai. Tyrimo rezultatų pagrindu daromos išvados ir teikiami siūlymai dėl priemonių, kurios galėtų paskatinti advokatų palankesnio požiūrio į taikų ginčų sprendimą bei mediaciją formavimą, padaryti šiuos pažangius procesus natūralia bei prioritetine tvarka advokato klientui siūloma alternatyva ginčo sprendimui teisme.

Reikšminiai žodžiai: mediacija, teisininkas, advokatas, taikos sutartis, taika, ginčas.

Įvadas

Temos aktualumas ir problematika. Šiuo metu Lietuvoje yra daromi reikšmingi žingsniai skatinant alternatyvių teismui ginčų sprendimo būdų plėtrą. LR Teisingumo ministerijos parengta ir LR Vyriausybės patvirtinta Mediacijos vystymo Lietuvoje koncepcija¹, jos pagrindu parengti nauji teisės aktai² ir mediaciją Lietuvoje šiuo metu reglamentuojančių pagrindinių įstatymų pakeitimo projektai³ – įvykiai, kurių buvo laukta dar prieš gerą dešimtmetį, kai Lietuvos teisininkų visuomenė pirmą kartą išgirdo žodį „mediacija“. Tačiau kiekvienam naujam reiškiniui reikia išeiti bandymų ir klaidų kelią, kuris ne visada yra lengvas. Juk kažkada toki adaptacijos kelią Lietuvoje turėjo praeiti ir taikos sutarties institutas, kurio iš pradžių nenorėjo suprasti ir pripažinti nei teismai, nei advokatai, nei prokurorai. Teismas buvo suprantamas pirmiausia kaip vieta teisėjui nustatyti materialiąją tiesą, jos pagrindu priimti sprendimą dėl pareiktų reikalavimų, o ne šalis taikyti. Visais laikais advokato pagrindinė funkcija buvo ginti bei atstovauti kliento

- 1 Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 1R-268 „Dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo“, TAR, 2015-09-17, Nr. 13939.
- 2 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. kovo 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Valstybės užtikrinamo neteisminio taikinamojo tarpininkavimo taisyklių patvirtinimo“, 2016 m. kovo 2 d. įsakymas Nr. 1R-83 „Dėl sutikimo spręsti ginčą valstybės užtikrinamo neteisminio taikinamojo tarpininkavimo būdu formos patvirtinimo“, 2016 m. kovo 2 d. įsakymas Nr. 1R-82 „Dėl Valstybės užtikrinamo neteisminio taikinamojo tarpininkavimo paslaugų teikimo sutarčių sudarymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ bei 2016 m. kovo 2 d. įsakymas Nr. 1R-84 „Dėl Valstybės užtikrinamo neteisminio taikinamojo tarpininkavimo paslaugų teikėjų atrankos nuostatų patvirtinimo“, TAR, 2016-03-02, Nr. 4083-4086. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. balandžio 13 d. nutarimas Nr. 364 „Dėl Už antrinės teisinės pagalbos teikimą, koordinavimą ir taikinamąjį tarpininkavimą mokomo užmokesčio dydžių ir mokėjimo taisyklių patvirtinimo“, TAR, 2016-04-15, Nr. 9599.
- 3 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 231-1 ir 231-2 straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo įstatymo projektų pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui projektas. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/3a46cdd0137c11e6aa14e8b63147ee94?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=d57e324f-891f-46aa-8828-99e8c6d3fb92> (2016-05-11).

interesus, siekiant atstovaujajam palankiausios ir tik į laimėjimą orientuotos ginčo baigties. Apie tai, kad taikos sutartį būtų galima sudaryti administraciniame procese arba ją galėtų siūlyti prokuroras, kuris pareiškė ieškinį grindamas viešąjį interesą, negalėjo būti ir kalbos. Tačiau laikai keičiasi, nestovi vietoje ir civilinis procesas, kuris Lietuvoje tampa vis labiau socialiai orientuotas. Vykdamas teisingumą dabar svarbu ne tik apginti asmenų pažeistas teises ir interesus, bet ir siekti teisinės taikos tarp ginčo šalių atkūrimo.

Susitaikymo naudą pagaliau pajuto ir teismai, atsikvėpę lengviau nuo slegiančios bylų naštos. Tačiau palyginus su vis augančiu Lietuvos teismuose nagrinėjamų civilinių bylų kiekiu, taikos sutartys vis dar yra sudaromos retai. Remiantis Nacionalinės teismų administracijos pateikiama statistika apie 2015 m. Lietuvos teismuose išnagrinėtų bei nutrauktų sudarius taikos sutartis civilinių bylų kiekį, aiškėja labai liūdna išvada – lietuviai nėra linkę tartis civiliniuose ginčiuose, pasiekusiuose teismus. Vos 2 proc. (4932 bylos iš 208 852) civilinių ginčų buvo baigti teismui patvirtinus taikos sutartis pirmos instancijos teisme ir tik 1 proc. (70 bylos iš 5961) civilinių ginčų – apeliacinės instancijos teisme⁴. Taikos sutartimi užbaigtų civilinių bylų santykio su Lietuvos pirmos ir apeliacinės instancijos teismuose išnagrinėtomis bylomis 2014 m. grafinis atvaizdavimas yra pateikiamas paveikslėlyje Nr. 1. Palyginimui, tik apie 5 procentai civilinių bylų, iškeltų federaliniuose apygardų teismuose JAV pastaraisiais metais yra užbaigiami teismo sprendimais, likusieji 95 procentai bylų yra nutraukiami sudarius taikos sutartis⁵. Taigi, tokia liūdna Lietuvos statistika akivaizdžiai parodo Lietuvos teismuose ginčus sprendžiančių asmenų bei juos atstovaujančių teisininkų atsargų požiūrį į susitaikymą.

Taigi, sudaryti taikos sutartį byloje šiais laikais ne be reikalo yra pasididžiavimo dalykas. Laikais, kai atrodo viskas yra orientuota į naudos, pelno siekimą, konkurenciją, kai taip efemeriskai sprendžiant ginčus teisme skamba žodžiai „sąžiningumas“, „gera valia“, „kooperavimasis“. Iš esmės kiekvieno civilinio ginčo sprendimas teisme prasideda nuo didesnių ar mažesnių pastangų išspręsti ginčą taikiai. Vis dažniau teismai posėdžių salėje ištaria žodžius „teisminė mediacija“ ir vis mažiau sukelia nuostabią šalies, kuriai buvo pasiūlyta mediacija, atsakymas, kad ji jau žino, ką reiškia žodis „mediacija“.

Negalima nepastebėti, kad pastaraisiais metais ir Lietuvos advokatų veiklos teisiniam reguliavime įvyko tam tikrų pokyčių, skatinančių advokatus siūlyti savo klientams alternatyvius ginčų sprendimo būdus, patiems vykdyti mediaciją. LR Advokatūros įstatymo 4 str. 4 d. nuo 2005 m. liepos 21 d. pirmą kartą numatė advokatams galimybę būti tarpininkais, taikintojais, kai sprendžiami komerciniai ginčai⁶. Nuo 2013 m. rugsėjo 1 d. advokatai įgijo dar platesnę teisę būti tarpininkais (mediatoriais), kai sprendžiami bet kurio pobūdžio ginčai⁷.

4 Nacionalinės teismų administracijos 2015 m. statistikos ataskaitos apie pirmos ir apeliacinės instancijos teismų darbo rezultatus <http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106> (2016-05-11).

5 Teply L. L. *Legal Negotiation In a Nutshell*. Thomson/West: St. Paul, 2005. P. 1.

6 Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 4, 7, 15, 16, 25, 49 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2005-07-21, Nr. 88-3296.

7 Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 2, 4, 7, 8, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 23, 25, 30, 32, 33, 35, 36, 39, 42, 53, 58, 60, 61, 64, 68, 69, 70 straipsnių ir įstatymo priedo pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2013-07-23, Nr. 79-3999.

2016 m. balandžio 22 d. LR Teisingumo ministras įsakymu patvirtino naują Lietuvos advokatų etikos kodeksą, kurio 10 straipsnio 9 punktą draudžia advokatams skatinti nepagrįstus teisinius ginčus bei įpareigoja advokatus skatinti klientus spręsti ginčus taikiai, informuoti juos apie alternatyvius ginčų sprendimo būdus⁸. Naujojo Advokatų etikos kodekso nuostatos Lietuvoje įsigalios nuo 2016 m. rugsėjo 1 d.

Nemažai advokatų yra įtraukti ir į Lietuvos teismo mediatorių sąrašą. 2016 m. gegužės 1 d. iš 154 sąraše esančių teismo mediatorių net 26 buvo advokatai ir advokatų padėjėjai⁹.

Nepaisant šių aplinkybių, vis garsiau girdimas priekaištas advokatų bendruomenei, kad ši, kad ir kaip deklaruodama geriausius ketinimus veikti savo klientų naudai, susitaikymo neskatina, o kartais jam net ir trukdo, formuodama „viskas arba nieko“ kliento poziciją byloje.

Ar tokia pretenzija advokatams yra pagrįsta? Koks yra tikrasis advokatų požiūris į susitaikymą? Kiek dažnai advokatai skatina savo atstovaujamuosius spręsti ginčus taikiai? Ar visada rekomendacija klientui nesudaryti taikos sutarties byloje ir siekti teismo sprendimo yra savanaudiškumo apraiška, ar tai tiesiog lojalumas kliento interesams? Ar advokatai žino, ką iš tikrųjų reiškia mediacija, ar taiko šią procedūrą, o jeigu netaiko – dėl kokių priežasčių? Būtent šie probleminiai klausimai buvo iškelti šio straipsnio autorių norint išsklaidyti arba patvirtinti mitą, jog šiuo metu viena iš esminių priežasčių (eilėje su mažu mediacijos žinomumu ir prieinamumu visuomenei), trukdančių mediacijai įsitvirtinti Lietuvos teisinėje sistemoje ir išpopuliarėti, yra advokatų negatyvus požiūris į šią alternatyvą ginčų sprendimui teisme.

Taigi, straipsnio *tikslas* yra ištirti Lietuvos advokatų požiūrį į taikų ginčų sprendimą ir mediaciją.

Tyrimo uždaviniai: (1) atlikti glaustą advokato vaidmens mediacijoje teorinę analizę; (2) pristatyti 2015 m. atliktos Lietuvos advokatų apklausos apie advokatų taika užbaigiamus ginčus, jų žinias apie mediaciją, mediacijos naudojimą praktikoje bei nesinaudojimo mediacijos procedūra priežastis rezultatus; (3) tyrimo rezultatų pagrindu suformuluoti išvadas ir pateikti pasiūlymus dėl priemonių, kurios galėtų paskatinti advokatų palankesnio požiūrio į taikų ginčų sprendimą bei mediaciją formavimą, padaryti šiuos pažangius procesus natūralia bei prioritetine tvarka advokato klientui siūloma alternatyva ginčo sprendimui teisme.

Tyrimo objektas – Lietuvos advokatų požiūris į taikų ginčų sprendimą ir mediaciją.

Temos ištirtumas. Lietuvoje mokslinių darbų, skirtų advokatų vaidmens mediacijoje problematikai tirti, mažai. Apie advokatus mediacijoje sprendžiant paveldėjimo ginčus rašė Gerda Štaraitė-Barsulienė¹⁰, teisininkus mediacijoje - Agnė Tvaronavičienė ir Inga Žalėnienė¹¹. Tam tikrais aspektais aktualų šiam tyrimui teisėjų požiūrio į mediaciją

8 Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro 2016 m. balandžio 22 d. įsakymas Nr. 1R-133 „Dėl Lietuvos advokatų etikos kodekso skelbimo, TAR, 2016-04-22, Nr. 10280.

9 Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalas. Teisminė mediacija. <https://e.teismas.lt/lt/public/teismin%C4%97-mediacija/> (2016-04-23)

10 Štaraitė-Barsulienė G. Notaro kaip mediatoriaus vaidmuo paveldėjimo teisiniuose santykiuose. Socialinis darbas. 2012, 11(2), p. 301–314.

11 Žalėnienė I., Tvaronavičienė A. The Main features and development trends of mediation in Lithuania: the opportunities for lawyers. Jurisprudencija. 2010, 1(119), p. 227–242.

tyrimą atliko Jolanta Sondaitė ir Aušra Čechavičienė¹². Tačiau advokatų požiūris į taikų ginčų sprendimą ir mediaciją šiuo darbu yra tiriamas Lietuvoje pirmą kartą.

Iš užsienio darbų, skirtų advokatų vaidmens mediacijos procese tematikai, paminėtini Leonardo L. Riskino¹³, Jameso K.L. Lawrence¹⁴, Kimberlee K.Kovach¹⁵, Jacqueline Nolan-Haley¹⁶ darbai, turėję didžiausią įtaką užsienio mokslinės minties nagrinėjama tema formavimui.

Siekiant išsiskelto darbo tikslo realizavimo, buvo taikyti šie *tyrimo metodai*: dokumentų analizės bei loginis-analitinis metodai buvo taikyti tiriant teisės aktus mediacijos tema; sisteminės analizės ir apibendrinimo metodais buvo vertinami moksliniuose darbuose aptariami advokato vaidmens mediacijos procese ypatumai bei problematika, daromos tyrimo išvados; apklausos metodas buvo panaudotas atskleisti tiriamųjų (advokatų) nuostatas, vertybes, elgsenos bruožus (apklausa buvo atlikta 2015 m. kovo mėnesį Lietuvos advokatų visuotinio susirinkimo metu).

1. Advokatai mediacijoje

1.1. Advokatų požiūrio į mediaciją svarba vystant šį alternatyvaus ginčų sprendimo institutą

Advokatai teisingumo vykdymo sistemoje užima labai svarbią vietą. Tai specialistai, į kuriuos įvykus teisės pažeidimui arba kilus ginčui šalys kreipiasi bene pirmiausiai. Natūralu, kad jų nuomonė yra vertinama ir į ją dažniausiai yra įsiklausoma. Todėl vystant tokio alternatyvaus ginčų sprendimo būdo kaip mediaciją taikymą Lietuvoje, būtinas advokatų palaikymas ir jų teigiamas požiūris į šią naująją. Pasak A. Panasiuk, būtent nuo advokatūros didžiausia dalimi priklauso mediacijos kaip teisinių ginčų sprendimo būdų taikymo apimtys¹⁷.

Įdomu tai, kad kai kurie mokslininkai nelaiko mediaciją teisine kategorija. Pavyzdžiui, Steve Gizzi teigia, kad „Mediacija yra komunikacijos tarp šalių skatinimas, kurį atlieka trečiasis neutralus taikintojas ir kuris, esant idealioms sąlygoms, lemia ginčo

12 Sondaitė J., Čechavičienė A. Teisėjų, dalyvavusių ir nedalyvavusiųjų mediacijos apmokymo programose, požiūris į mediaciją. Socialinis darbas. 2008, 7(2), p. 102-108.

13 Riskin L.L. Toward new standards for the neutral lawyer in mediation. Arizona Law Review, 1984, Vol. 26, p. 329-362.

14 Lawrence J.K. Mediation Advocacy: Partnering with the Mediator. Ohio State Journal on Dispute Resolution, 1999, Vol. 15, p. 425-443.

15 Kovach K.K. New Wine Requires New Wineskins: Transforming Lawyer Ethics for Effective Representation in a Non-Adversarial Approach to Problem Solving: Mediation. Fordham University School of Law Fordham Urban Law Journal, 2001, Vol. 28, p. 935.

16 Nolan-Haley J. Lawyers, Clients, and Mediation. Notre Dame Law Review, 1997, Vol. 73, p. 1369-1390.

17 Panasiuk A. Mediacija advokato praktikoje (Mediacija v advokatskoj praktike), Maskva: Infotropic Media, 2012, p. 100.

išsprendimą. Čia nėra nieko „teisinio.“¹⁸ Šio autoriaus nuomone, tai procesas, daugiau susijęs su abi šalis tenkinančio rezultato pasiekimu ir nebūtinai turi sąsajų su tam tikrų teisinių pasekmių kilimu¹⁹. Nenuostabu, kad taip suprantant mediaciją, teisininkams, o ypač advokatams, sunku rasti savo vietą šiame procese.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, ir Lietuvos universitetuose, ir daugelyje kitų pasaulio valstybių universitetų teisininkai yra menkai rengiami dalyvavimui alternatyviose teismui ginčų sprendimo procedūrose. Paprastai studentai tik savo noru gali rinktis alternatyvius ar papildomus dalykus, suteikiančius žinių ir įgūdžių šiose srityse²⁰. Todėl, prieš pradėdant glaustą advokatų vaidmens mediacijoje tyrimą, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad raktas į mediacijos sėkmę yra tinkamas šio proceso esmės ir pagrindinių principų suvokimas.

Mediacija nėra tradicinis rungimusi grindžiamas ginčų sprendimas, tai – bendradarbiavimas, stengimasis suvokti kitos šalies tikruosius interesus ir poreikius bei abiem šalims priimtino sprendimo kūrybiška paieška. Tyrimai rodo, kad edukacija šioje srityje esmingai keičia žmonių požiūrį į mediaciją. Asmenų, gavusių žinių apie mediaciją, požiūris į mediaciją ir taikų ginčų sprendimą keičiasi. Pavyzdžiui, Steve Gizzi teigia, kad teisininkai net ir valstybėse, kur mediacija yra tapusi neatsiejama teisininkų profesijos kasdieninės veiklos dalimi, atėję į specializuotus mokymus, šia tema demonstruoja net fundamentaliųjų žinių šioje srityje stoką bei gana kritišką požiūrį. Po mokymų, priešingai, autorius stebisi jų požiūrio transformacija. Šis autorius, atlikęs mokymų dalyvių – teisininkų profesionalų – nuomonės apie mediaciją tyrimą, nustatė, kad tie asmenys, kurie iki mokymų buvo naudoję mediaciją savo veikloje, bendrai vertinant, buvo nusiteikę pozityviau, nei tie, kurie šio metodo dar nebuvo taikę²¹. Panašius rezultatus yra pristatę ir kiti mokslininkai, pvz. Fisher, Gutman ir Martens, kurie tyrė studentų požiūrio į taikius ginčų sprendimo būdus iki ir po specialiųjų mokymų pasikeitimus²².

Darytina išvada, kad teisininkų švietimas mediacijos klausimu daro esminę įtaką formuojant pozityvų šio proceso vertinimą tiek advokatų bendruomenėje tiek ir visuomenėje apskritai.

1.2. Advokatų galimi vaidmenys mediacijoje

Tam, kad specialistas (ir advokatas, ir mediatorius) galėtų tinkamai ir kokybiškai atlikti savo funkcijas, jam būtinas aiškumas, kokio rezultato iš jo tikimasi ir kokius įgalinimus jis turi. Vienas iš problemiškesnių klausimų mediacijos taikymo srityje

18 Gizzi S. Judging Mediation. John F.Kennedy University Law Review, 2004, Vol. 10:1, p. 135.

19 Gizzi S., *supra* note 18.

20 Ši problema yra kelta ir moksliniuose straipsniuose. Pvz. Schmitz S. J., What Should We Teach in ADR Courses?: Concepts and Skills for Lawyers Representing Clients in Mediation. Harward Negotiations Law Review, Vol. 2001; Fisher T. et al. Why teach ADR to law students? Part 2: An empirical survey. Legal education review, Vol. 67, 2007.

21 Gizzi S. *supra* note 18, p. 135-136.

22 Fisher T. et al., Why teach ADR to law students? Part 2: An empirical survey. Legal education review, Vol. 67, 2007, p. 67-101.

yra teisininkų vaidmuo šiame taikiamame ginčų sprendimo procese. Nesant tinkamo mediatorių, šalių ir šalių interesus atstovaujančių teisininkų tarpusavio pareigų pasidalijimo, kyla neaiškumai, nepasitikėjimas mediacijos procedūra, o kartais net priešiškus ir konkurencija. Advokatų galimų vaidmenų mediacijoje išsiaiškinimas – svarbus žingsnis tiek nukreipiant šiuos specialistus veikti kliento interesais mediacijoje, tiek parodant visuomenei teisininkų dalyvavimo taikiose procedūrose naudą.

Advokato dalyvavimas mediacijoje turi keletą formų, kurių kiekviena yra svarbi ir tikslinga išskirti. Apibendrinant mokslinėje literatūroje²³ pateikiamą informaciją ir atsižvelgiant į praktikoje susiklosčiusią patirtį, advokatas mediacijos metu gali atlikti šiuos vaidmenis:

1. Advokatas-šalies atstovas:
 - a. Advokatas-šalies atstovas, dalyvaujantis mediacijos procese drauge su atstovaujama šalimi;
 - b. Advokatas-šalies atstovas, konsultuojantis šalį, tačiau nedalyvaujantis drauge su ja mediacijos procese;
2. Advokatas-neutralus patarėjas: konsultuojantis abi šalis mediacijos procese arba abiem šalims padedantis parengti mediacijos procese sulytą taikų susitarimą ir suteikiantis jam įstatymų nustatytą formą.
3. Mediatorius-advokatas: neutralus tarpininkas, padedantis ginčo šalims išspręsti ginčą.

Šiame straipsnio skyriuje, siekiant atskleisti advokato dalyvavimo mediacijoje svarbą, galimas formas ir įtaką proceso sėkmei, trumpai apžvelgsime kiekvieno vaidmens ypatumus. Dėl tyrimo apimties detali kiekvieno vaidmens analizė nebus atliekama, paliekant išsamų advokato funkcijų mediacijoje ištyrimą ateities tyrimams.

Advokato-šalies atstovo mediacijoje vaidmuo Lietuvoje dar nėra išsamiai analizuotas, nors poreikis tokiems tyrimams egzistuoja. Užsienio mokslinėje literatūroje šiai advokato veiklai mediacijoje yra skiriamas nemažas dėmesys. Svarbu atkreipti dėmesį, kad egzistuoja kelios advokato-šalies atstovo vaidmens mediacijoje formos: dalyvavimas mediacijos sesijose drauge su atstovaujama šalimi ir šalies konsultavimas, nedalyvaujant fiziškai mediacijos sesijose.

Nors dažnas mediatorius išsako nuomonę, kad fizinis advokato dalyvavimas mediacijoje neigiamai veikia taikų ginčo sprendimo procesą²⁴ ir sukelia dar didesnę šalių susipriešinimą, būtina suvokti faktą, kad šiuolaikinėje visuomenėje sprendžiant svarbius ir rimtas teisines pasekmes sukeliančius probleminius klausimus būtinas teisinis išprusimas, kurio, deja, visuomenės nariams paprastai trūksta. Pasak James K.L. Law-

23 Riskin L.L. Toward New Standards for the neutral lawyer in mediation. *Arizona Law review*. 1984, Vol 26. p. 329-362; Hon G.W., Adams Q.C. *Advocacy in a mediation*. *Advocates Quarterly*. Vol. 23, 2000, p. 471-477; Panasiuk A. *Mediacija advokato praktikoje (Mediacija v advokatskoj praktike)*, Moscow: Infotropic Media, 2012. ir pan.

24 Pz. Sternlight J.R. *Lawyers' Representation of Clients in Mediation: Using Economics and Psychology to Structure Advocacy in a Nonadversarial Setting*, *Ohio State Journal of Dispute Resolution*. Vol. 14, 1999, p. 269.

rence²⁵ tikroji problema yra bylinėjimuisi būdingos taktikos, kurias teisininkai mėgina perkelti į mediacijos procesą.

Lietuvos mediatorių dažnas neigiamas požiūris į advokatų dalyvavimą mediacijoje paprastai būna grįstas neigiamu praktiniu patyrimu, t.y. ne tokiu, kokio buvo tikimasi advokatų elgesiu mediacijos proceso metu. Kita vertus, Lietuvos advokatai dar ieško sau tinkamos vietos mediacijos procese, dar tiksliai nežino savo funkcijų, elgesio ribų bei lūkesčių, keliamų jų veiklai, jie bando ieškoti geriausio savo žinių ir įgūdžių pritaikymo mediacijos procese, tačiau šio savo nelengvo kelio pradžioje iš karto yra smerkiami už mediacijai „netinkamą“ elgesį, žlugdantį mediatoriaus ir šalių pastangas susitarti.

Pasak James K.L. Lawrence efektyviam advokato vaidmens mediacijoje atlikimui būtina pamiršti ginčo kaip kovos suvokimą ir persiorientuoti į šalių bendradarbiavimą ir tikrųjų jų interesų atskleidimą ir tenkinimą²⁶. Mediacijos procese šalies advokatas paprastai turėtų būti suprantamas kaip asmuo, atskleidžiantis šaliai mediacijos proceso ypatumus, esminius principus, galimas rizikas ir teikiamą naudą, parengiantis šalį tinkamai dalyvauti šiame procese bei padedantis bendradarbiavimo su kita šalimi ir mediatoriumi būdu derėtis dėl ginčo objekto ir siekti abipusiai naudingo susitarimo. Tai asmuo, suvokiantis taikaus susitarimo naudą klientui ir realiai vertinantis susiklosčiusią teisinę situaciją, o ne provokuojantis kitą šalį ir siekiantis bylos laimėjimo bet kokia kaina. Tradiciškai advokatai yra linkę į taikų ginčo sprendimą perkėlinėti bylinėjimosi teisme metodikas, kurios yra paremtos rungimosi metodu, visiškai netinkamu mediacijai. Juk sprendžiant ginčą padedant neutraliam trečiajam asmeniui, įtikinti savo kliento teisumu reikia ne mediatorių, o oponentą! Pasak Kimberlee K. Kovach „daugelis teisininkų nenori arba nėra pasirengę prisitaikyti prie mediacijos proceso“²⁷, tačiau tik į bendradarbiavimą orientuotas advokatas mediacijos procese tampa mediatoriaus komandos nariu ir yra pajėgus dirbti kartu savo kliento naudai.

Kai kurie advokatai, žinodami mediatorių nuogaštavimą dėl advokato dalyvavimo mediacijos sesijose tikslingumo, bei suvokdami galimas psichologines tokio dalyvavimo sukeltas kliūtis šalių atviram ir neformaliajam bendravimui, skatina savo klientus dalyvauti mediacijos sesijose be advokato, paliekant jiems galimybę bet kuriuo metu su juo susisiekti ir konsultuotis. Toks advokato vaidmuo yra ne mažiau svarbus, nes iš esmės atliekamos visos jau paminėtos advokato kaip šalies atstovo funkcijos, išskyrus fizinį buvimą šalia ir paliekant šalims aktyviausią vaidmenį procese. Be abejo, kuo mažiau žmonių dalyvauja mediacijoje, tuo lengviau jiems pradėti bendradarbiauti ir derinti tarpusavio interesus. Tačiau, kartais toks procesas stringa dėl šalių nuolatinio poreikio konsultuotis su advokatais, kas kelia klausimą ar nepaprasciau būtų tokiais atvejais pasikviesti advokatus dalyvauti procese drauge.

25 Lawrence J. Mediation Advocacy, Ohio State Journal on Dispute Resolution. Vol. 15:2, 2000, p. 430.

26 Lawrence J., *supra note*, p.426.

27 Kovach K.K. Symposium: new wine requires new wineskins: transforming lawyer ethics for effective representation in a non-adversial approach to problem solving. Fordham Urban Law Journal, 2001, Vol. 28: 935. p. 2.

Labai svarbi mediatoriaus-šalies atstovo funkcija yra pagalba šaliai apsisprendžiant dėl dalyvavimo mediacijoje. Advokatas visuomet mediacijos procesą mato ir vertina objektyviau nei mediatorius, t.y. geba geriau įžvelgti šio proceso galimą naudą ar netikslingumą konkretaus ginčo atveju, nes puikiai išmano tokių ginčų nagrinėjimo teismuose ypatumus, konkretaus ginčo aplinkybes, pozicijos stipriąsias ir silpnąsias puses, pažįsta klientą ir gali spręsti, ar jo asmeninės savybės yra tinkamos dalyvavimui tokio tipo procedūroje. Be to, advokatai visuomenėje yra gerbiami ir vertinami specialistai, kurių autoritetinga nuomonė yra ypatingai svarbi visais klausimais, įskaitant tikslingumo dalyvauti tam tikrose taikinamojo pobūdžio procedūrose klausimą. Taigi, nuo advokato žinių apie mediaciją, patirties taikant šį būdą ir požiūrio į taikų susitarimą, didele dalimi priklausys ar klientas sutiks dalyvauti mediacijoje. Turint omenyje advokatų skaičių ir platų jų paslaugomis besinaudojantį asmenų ratą, darytina išvada, kad jų požiūris į mediaciją daro ypatingai didelę įtaką mediacijos taikymo mastui.

Esant pakankamai intensyviai informacijos apie mediaciją sklaidai, visuomenės nariai, ieškantys būdų paprasčiausiu ir ekonomišku būdu išspręsti tarpusavio nesutarimus, dažnai pradeda mediaciją neturėdami juos atstovaujančių teisininkų. Dažnai tokie procesai būna sėkmingi, tačiau atėjus metui sudaryti taikos sutartį, šalys neišvengiamai pradeda ieškoti tokį dokumentą tinkamai suforminti galinčio asmens. Ši funkcija dažnai yra atliekama ir paties mediatoriaus, tačiau atsargūs proceso dalyviai net ir tokiu atveju dažnai siekia konsultuotis su advokatais dėl susitarimo atitikimo jų interesams bei galimų jo pasirašymo teisinių pasekmių. Dažnam advokatui, į kurį kreipiasi šalis arba šalys po mediacijoje rastų kompromisinių problemos sprendimo būdų, tenka sudėtinga užduotis: nedalyvavus derybose, suforminti jų pagrindu atsiradusį susitarimą. Tai dar vienas advokatų – **neutralaus patarėjo** – vaidmuo mediacijoje, susijęs su paskesniu mediacijos rezultatų įvertinimu ir įtvirtinimu teisinę galią turinčiame dokumente. Atliekant šią užduotį taip pat būtinas suvokimas, kad tokio susitarimo turinio negalima vertinti įprastai, nes būtina suvokti jo pagrindinį ypatumą: tai šalių tarpusavio nuolaidomis pasiektas susitarimas.

Matyt, vienas iš sunkiausiai Lietuvoje priimamų, bet pasaulyje gana dažnai atliekamų advokatų vaidmenų mediacijoje yra **mediatoriaus-advokato**. Teisininkai, kaip „dominuojantys teisiamojo pobūdžio procedūrų srityje“²⁸ gali būti įvardijami kaip ginčų sprendimo srities monopolistai. Mediacijoje jie taip pat yra užėmę tvirtas pozicijas, todėl mediatoriaus vaidmuo dažniausiai patikimas būtent šį išsilavinimą turintiems asmenims. Tai gali būti kritikuojama keliais aspektais.

Pasak garsios mediatorės Zena Zumeta²⁹, mediacija šiandien yra „suteisintas“ procesas (angl. k. „*lawyerization of mediation*“). Autorė teigia, kad visi žmonės, neišskiriant teisininkų, yra linkę mėgti tai, kas jiems įprasta ir paprastai pageidauja dirbti jiems priimtinais ir žinomais metodais. Štai kodėl teisininkai, kurie nebuvo rengiami vykdyti mediatorių pareigas, yra linkę transformuoti mediaciją į jiems įprastesnes teisines įvertinamojo pobūdžio procedūras. Šiai minčiai pritaria ir Jacqueline Nolan-Haley³⁰, kuri

28 Nolan-Haley J. Lawyers, Clients, and Mediation. *Notre Dame Law Review*, 1998. Vol. 73:5, p. 1372.

29 Zumeta Z. Facilitative Mediator Responds. A. *Journal of dispute resolution*, 2000. Vol. 2, p. 336.

30 Nolan-Haley J. Mediation: The “New Arbitration”. *Harvard Negotiation Law Review*, 2012. Vol. 17, p. 61.

mediaciją įvardija „naujuoju arbitražu“, nes jos nuomone teisininkai uzurpavo mediacijos procedūras ir ištrynę aiškias ribas tarp mediacijos ir teismo pobūdžio procedūrų. Teisinių dėka mediacija perima esmines arbitražo savybes: advokatų susipriešinimą, neutralių trečiųjų asmenų teismo pobūdžio veiklą ir platų vertinimo taikymą mediacijoje. Tačiau žvelgiant iš kitos pusės, užsienyje žmonės noriai perduoda ginčus spręsti mediatoriams-advokatams ar kitų teisinių profesijų atstovams todėl, kad yra tikri, jog šie žmonės yra geriausiai pasirenę spręsti konfliktines situacijas, susijusias su galimais teisių ar teisėtų interesų pažeidimais.

Mediatoriaus išsilavinimas ir specializacija tam tikrų kategorijų ginčiuose yra svarbūs padėdant šalims išspręsti konkretų ginčą. Neginčijama, pvz., kad šeimos ginčų sprendimui yra būtinas didelis jautrumas, empatija ir orientacija į santykių išsaugojimą, o pvz., verslo ginčiuose dominuoja praktiškumas, laiko ir finansinių išteklių ekonomijos poreikis. Atsižvelgiant į tai, kad praktikoje ginčai kyla iš įvairių teisinių santykių, natūralu, kad dalį jų yra tikslinga patikėti padėti spręsti teisininkams profesionalams, tuo užtikrinant priimamų taikių susitarimo sąlygų teisėtumą ir įvykdomumą, tuo tarpu kitus ginčus sureguliuoti gali puikiai padėti psichologai, komunikacijos specialistai, socialiniai darbuotojai ar kitą išsilavinimą turintys asmenys, gebantys veiksmingai dirbti emociškai intensyvioje ir daug psichologinių įgūdžių reikalaujančioje aplinkoje.

Apibendrinant, būtina dar sykį atkreipti dėmesį į tai, kad egzistuoja kelios advokatų dalyvavimo mediacijoje formos, kurių kiekviena turi didelę įtaką šalių interesų tenkinimui. Kiekvienas vaidmuo, tam, kad būtų atliktas tinkamai, reikalauja specialių advokato žinių bei įgūdžių. Mediacijoje nėra tinkami įprasti rungimusi paremti klientų interesų gynbos būdai. Tinkamam kliento atstovavimui mediacijoje yra būtinas advokatų persiorientavimas ir perėjimas į bendradarbiaujančio derybininko vaidmenį, kas yra sunkiai įgyvendinama be specialiųjų žinių ir įgūdžių mediacijos bei derybų srityje.

2. Lietuvos advokatų požiūris į mediaciją

2.1. Tyrimo instrumentas

Siekiant užsibrėžto tyrimo tikslo buvo sukurtas autorinis klausimynas. Kiekybinis tyrimas grindžiamas neopozityvizmo³¹ pozicija, refleksuojančia poreikį tirti priežastis, kurios lemia konkrečius rezultatus ar pasekmes. To siekiama skaidant idėjas į mažą, atskirą idėjų rinkinį ir testuojant kintamuosius remiantis kruopščiu stebėjimu ir objektyvios realybės matavimais.

Be demografinio bloko, klausimyną sudarė 3 teminiai blokai: 1) advokatų taikaus ginčų sprendimo patirtis; 2) advokatų mediacijos patirtis ir vertinimas; 3) advokatų derybinė nuostata. Šiame straipsnyje pristatomi duomenys iš antrojo klausimyno bloko. Konkrečiai siekta sužinoti, ar advokatai turi žinių apie mediaciją (*Ar galėtumėte paaiškinti savo klientui, kas yra mediacija?*), ar turi mediacijos patirties (*Keliuose ginčiuose taikėte*

31 Creswell J. Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions. Thousand Oaks: Sage Publications, 1998; 30. Žydzūnaitė V. Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija, 2007.

mediaciją pastaruosius 1 m.?). Siekiant pažinti rinkos tendencijas taip pat klausta, ar buvo imtas mokestis už mediatoriaus paslaugas bei kokie įkainiai buvo taikomi. Mediacijos instituto vystymo prielaidoms apibrėžti klausta advokatų nuomonės apie mediacijos taikymo kliūtis (*Kodėl nesinaudojate LR Advokatūros įstatymo 4 straipsnio 4 dalyje numatyta galimybe advokatams būti mediatoriais?*). Paskutiniai klausimai orientuoti į nuostatos į profesionalų mediatorių pažinimą. Advokatų paklausta, ar rekomenduotų savo klientams kreiptis į profesionalų mediatorių, kokiais argumentais grįstų savo neigiamą nusistatymą į mediatorių profesionalą.

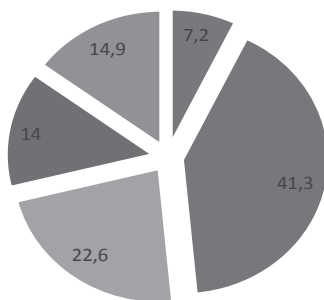
Kiekvienas klausimas, išskyrus 2 atvejus, kai klausta konkrečių skaičių (mediacijų kiekio, įkainių), turėjo atsakymų variantus. Visi atsakymų variantai pagrįsti mokslinės literatūros analize. Kita vertus, kiekvienas klausimas numatė atsakymo variantą „kitas“, siekiant paskatinti respondentus pasakyti jų nuomonę konkrečiu aspektu.

Tyrimas atliktas 2015 m. kovo mėnesį Lietuvos advokatų visuotinio susirinkimo metu. Dalyvavimas buvo savanoriškas, dalyviai atsakė į klausimus anonimiškai.

2.2. Tyrimo imtis

Apklausoje dalyvavo 354 advokatai. Respondentų daugumą sudarė vyrai (60 proc., N = 213), moterų buvo pusantro karto mažiau (38 proc., N = 133), 8 advokatai (2,3 proc.) savo lyties nenurodė.

Didžiausią imties dalį (41 proc., N = 144) sudarė asmenys nuo 31 iki 41 metų, mažiausią (7,2 proc., N = 25) - iki 30 metų asmenys (1 pav.). Respondentų, kurių amžius nuo 41 iki 50 metų, buvo kiek daugiau nei penktadalis (22 proc., N = 79), nuo 51 iki 61 metų, o taip pat nuo 61 metų – po septintadalį (atitinkamai 14 proc., N = 49 / 15 proc., N = 52).

■ iki 30 m. ■ nuo 31 iki 40 m. ■ nuo 41 iki 50 m. ■ nuo 51 iki 60 m. ■ nuo 61 m.

1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (proc.).

Pusė respondentų (55 proc., N = 187) nurodė, kad jų darbo patirtis advokatūroje viršija 10 metų, ketvirtadalis (25 proc., N = 86) pažymėjo, jog advokatūroje dirba nuo 5 iki 10 metų, penktadalis (20 proc., N = 69) – iki 5 metų.

Dauguma respondentų (58 proc., N = 202) daugiausia dirba sostinėje, septintadalis (14 proc., N = 49) Kaune, dar septintadalis – kituose didmiesčiuose: Klaipėdoje (6 proc.), Šiauliuose (5 proc.), Panevėžyje (2 proc.). Dešimtadalis advokatų (N = 33) nurodė dirbantys „kituose miestuose“, 5 proc. (N = 14) pažymėjo, jog dirba skirtinguose miestuose (pavyzdžiui, tiek Vilniuje, tiek Kaune ir Panevėžyje).

Didžiausia dalis respondentų specializuojasi civilinėje teisėje (40 proc., N=140), 3 proc. (N=10) – baudžiamojoje, 1 proc. (N=2) – administracinėje. Kita vertus, ketvirtadalis (25 proc., N=89) advokatų pažymėjo dirbą tiek civilinėje, tiek baudžiamojoje, tiek administracinėje teisėje, dešimtadalis (11 proc., N=40) – civilinėje ir baudžiamojoje, septintadalis (14 proc., N=49) – civilinėje ir administracinėje, 2 proc. (N=5) – baudžiamojoje ir administracinėje.

2.3. Tyrimo rezultatai

Žinios. Remiantis tyrimo duomenimis, advokatai yra įsitikinę, kad gerai suvokia mediacijos esmę, geba apie ją paaiškinti savo klientams. Bemaž pusė (48 proc., N=167) respondentų atsakė teigiamai užtikrintai („tikrai taip“), netoli pusės (46 proc. N=157) – teigiamai „taip“. Ryžtingumo trūko tik 13 respondentų atsakymuose (4 proc.) – jie pasirinko alternatyvą „galbūt / nežinau“. Žinių apie mediaciją stoką pripažino vos 5 respondentai (2 proc.). Pridurtina, kad žinių apie tai, kad advokatams numatyta galimybė būti patiems tarpininkais (LR Advokatūros įstatymo 4 straipsnio 4 dalis), neturėjo tik keliolika advokatų (4 proc., N=12).

Patirtis. Advokatai suvokia mediacijos esmę, jie žino apie galimybę advokatams būti tarpininkais, tačiau mediatoriaus vaidmenį išbandė vos ketvirtadalis tyrime dalyvavusių advokatų. Netoli ketvirtadalio (24 proc., N = 83) respondentų pažymėjo, kad per pastaruosius 1 m. taikė mediaciją (1 lentelė). Po vieną mediaciją turėjo 23 respondentai (7 proc.), po dvi – 31 respondentas (9 proc.), tris – 12 respondentų (3 proc.). Vienas respondentų pažymėjo, kad per pastaruosius metus yra vedęs 25 mediacijas – tai buvo didžiausias vestų mediacijų skaičius, 2 respondentai vedė po apytiksliai 15 mediacijų. Susumavus visų respondentų duomenis apie medijavimo patirtį, matyti, kad vestų mediacijų skaičius siekia 275. Kadangi nėra mediacijų registro, negalima šio skaičiaus palyginti su kitų šaltinių duomenimis, numatyti tendencijų. Kita vertus, ši apklausa leidžia identifikuoti mediacijų vidurkį tenkantį visiems respondentams: 1,3 mediacijos atitenka vienam advokatui (tyrime dalyvavusiam).

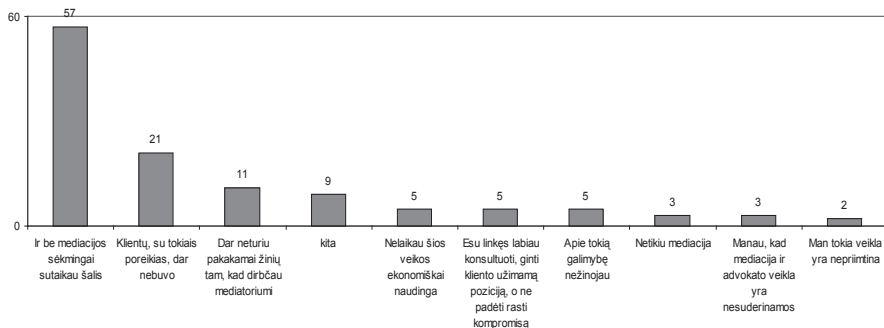
Asmenys, nurodę, kad yra vedę bent vieną mediaciją, priskirti grupei „turintys mediacijos patirties“, asmenys, neturėję nė vienos mediacijos, priskirti grupei „neturintys mediacijos patirties“. Šis sąlyginis skirstymas taikytas demografinių veiksnių įtakos analizei. Analizė atskleidė, kad mediacijos patirtį turi daugiau vyrų. Duomenų sklaida pagal lyties faktorių pasiskirsto taip: mediatoriaus vaidmens išbandžiusių vyrų yra bemaž du kartus daugiau negu moterų (skirtumas statistiškai reikšmingas: $X^2 = 12,993$ ($p < 0,0001$) $df=1$). Vadinasi, moterys advokatės šios socialinės naujovės atžvilgiu yra kiek atsargesnės, mažiau ryžtingos.

Klausimu apie mokesčių už paslaugą siekta pažinti rinkos tendencijas: kiek įvertinamos mediatoriaus pastangos sutaisyti ginčo šalis. Tenka pažymėti, kad labai nedidelė

dalis respondentų buvo linkusi „atvirauti“ apie pinigus. 76 respondentai (22 proc.) pažymėjo „taip“ arba „ne“, atsakydami į klausimą „ar ėmėte mokesį už mediatoriaus paslaugas?“. Remiantis duomenimis, mokesį ėmė trečdalis (N=28) vedusių mediaciją. Šis faktas gali būti interpretuojamas dvejopai. Viena vertus, jis gali rodyti, kad mediatoriai nevertina mediacijos kaip alternatyvios funkcijos, ji suvokiama tarsi papildoma veikla, nesietina su tiesioginiu uždarbiu. Kita vertus, galbūt čia reikšmingesnis medijavimo funkcijos įvaldymo aspektas. Už pirmąsias mediacijas neimami pinigai, nes jos interpretuojamos kaip pamokos / praktinė naujų įgūdžių taikymo ir tobulinimo galimybė. Tik papildomas kokybinis tyrimas teiktų patikimesnių duomenų dėl šio tyrimo metu užfiksuoto fakto – už mediacijos paslaugas advokatai nebuvo linkę imti mokesčio.

Dar mažesnis skaičius advokatų (N= 21, (6 proc. visos imties; ketvirtadalis (25 proc.) tų, kurie taikė mediaciją), pateikė atsakymą į atvirą klausimą „Kokio dydžio mokesį imate?“. Finansinis atlygis, remiantis tyrimo duomenimis, varijuoja. Konkretų skaičių nurodė vos keli respondentai. Matyti, kad už mediaciją mokama: 70 EUR (2 advokatų patirtis); 100 EUR (5 advokatų patirtis); 150 EUR (1 advokato patirtis (1 mediacijos patirtis)) 200 EUR (1 advokato patirtis). Mažiau apibrėžti, bet taip pat varijuojantys buvo atsakymai, kuriuose pažymima paslaugos įkainio sąsaja su ginčo objekto piniginiu įverčiu. Taigi 1 respondento (jo vestas 2 mediacijos) atlygis siekė 1 proc. ginčo objekto vertės; kito respondento (jo vestos 3 mediacijos) – 3 -5 proc.; dar kito (vedė 10 mediacijų) – 5-10 proc.; dar vieno (vedė 3 mediacijas) – 10 proc. Kiti respondentai atsakydami į šį klausimą lakoniškai paminėjo, kad jų atlygis už mediaciją „valandinis“ (2 respondentai); „sutartinis“ (2 respondentai); „skirtingas“ (3 respondentai).

Mediacijos taikymo kliūtys. Trečdalis respondentų (34 proc., N=120) atsakė į klausimą dėl mediacijos taikymo kliūčių. Jų atsakymų pasiskirstymas pateikiamas 2 pav.

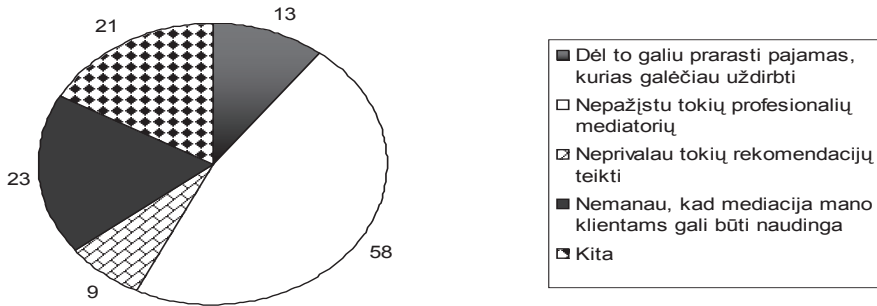
2 pav. Mediacijos netaikymo priežastys (proc*. advokatų, pasirinkusių atitinkamą priežastį) (*galima buvo pasirinkti kelis atsakymų variantus)

Remiantis surinktais duomenimis, mediacijos netaiko daugiausiai tie advokatai, kurie sutauko šalis atlikdami advokato vaidmenį (taikos advokatai). Penktadalis atsakusių į šį klausimą respondentų nurodė išorinę priežastį – klientai nenorį mediacijos, tad jie jos ir netaiko. Dešimtadalis pažymėjo, kad jiems trūksta žinių apie mediaciją. Dar dešimtadalis turi savo paaiškinimą, tik jiems nepakako noro jo išdėstyti. Tyrimas atskleidė, kad

dalį advokatų netaikė mediacijos, nes neigiamai ją vertina (ji ekonomiškai nenaudinga, netikslinga, nesuvokiama). Remiantis duomenimis, tokių advokatų yra vienas kitas.

Nuostata į profesionalų mediatorių. Respondentų klausta, ar *rekomenduotų savo klientams kreiptis į profesionalų mediatorių*. Pusė atsakė, kad rekomenduotų (52 proc., N=176), penktadalis (19 proc., N=65) – kad nerekomenduotų, netoli trečdalis (29 proc., N= 99) neturėjo nuomonės šiuo klausimu - jų atsakymas buvo „nežinau“.

Daugelis tų, kurie „nerekomenduotų“, pateikė savo apsisprendimo priežastis (45 proc., N=159) (3 pav.).

3 pav. Priežastys, dėl kurių advokatai nerekomenduotų profesionalaus mediatoriaus savo klientams (proc. * pasirinkusiųjų minėtą priežastį) (*galima buvo pasirinkti kelis atsakymų variantus)

Matyti, kad dominuoja „objektyvioji“ neigiamos nuostatos priežastis: penktadalis (22 proc., N=79) advokatų pažymėjo, kad nepažįsta profesionalių mediatorių. Dešimtdalis advokatų pažymėjo, kad „nepivalo teikti tokių rekomendacijų“. Asmenines priežastis nurodė trečdalis respondentų, atsakiusių į šį klausimą. Dalis jų taip pasielgtų dėl finansinės naudos – klientams rekomendavę profesionalų mediatorių netektų savo pajamų. Tačiau didesnė dalis respondentų kaip priežastį nurodė ne savo naudą, o kliento naudą. Netoli ketvirtadalis advokatų įvertinimu tam tikrais atvejais advokato paslaugos klientams naudingesnės negu mediatoriaus paslaugos. Vertas dėmesio faktas, kad net penktadalis pasirinko atsakymą „kita“, kurį net pusė detalizavo: nerekomenduoja mediatoriaus profesionalo, nes patys gali atlikti mediatoriaus vaidmenį.

Diskusija ir siūlymai

Apibendrinus Lietuvos advokatų nuomonės apie taikų ginčų sprendimą ir mediaciją tyrimo rezultatus reikalinga atkreipti dėmesį į tai, kad advokatai savo žinias apie mediaciją vertina labai gerai, kas suponuoja prielaidą, kad jie yra susipažinę su šio proceso ypatumais. Vis dėlto praktikoje jie šį metodą taiko ypatingai retai, kas bendrai gali signalizuoti apie jų nepasitikėjimą šiuo neteisines prigimties procesu ir nematymą galimybių jį sėkmingai naudoti savo veikloje. Advokatai, klausiami apie tai, kodėl netaiko mediacijos, buvo linkę prioritetą skirti atsakymui, kad jie ir be mediacijos sėkmingai sutauko šalis.

Šiuo klausimu būtinas gilesnis tyrimas, kuris padėtų atskleisti, kokius metodus advokatai taiko taikydami šalis. Taip pat šio atsakymo populiarumas advokatų tarpe galimai rodo jų nepalankų požiūrį į mediaciją: šio metodo nesirenka, nes prioritetą taiko kitiems būdams pasiekti taiką.

Antras pagal dažnumą mediacijos netaikymo praktikoje atsakymas yra susijęs advokatų klientų poreikiais. Net 21 procentas advokatų iki tyrimo vykdymo dienos nebuvo susidūrę su klientais, kuriems mediacija būtų buvusi reikalinga. Šie duomenys taip pat rodo poreikį tolimesniais tyrimais aiškintis kokius ginčo tinkamumo mediacijai kriterijus kelia advokatai. Jų suvokimas apie konkretaus ginčo tinkamumą ar netinkamumą taip pat gali būti reikšmingai priklausantis nuo jų žinių mediacijos srityje bei nuo jų asmeninio požiūrio į taiką ginčų sprendimo procesuose. Nors daugelis advokatų pozityviai vertina galimybę nukreipti savo klientus mediacijai pas profesionalių mediatorių, tačiau tai, kad jie gana retai įžiūri mediacijos reikalingumą signalizuoja apie tai, kad praktikoje greičiausiai būtų ypatingai atsargiai vertinama tokia galimybė.

Advokatų argumentai dėl ko jie nerekomenduotų savo klientams kreiptis į profesionalius mediatorius, daugiausiai telkėsi ties atsakymu, kad jie nepažįsta profesionalių mediatorių. Tai signalizuoja apie pačių mediatorių nepakankamą savo veiklos viešinimą ir asmeninių kontaktų su advokatais užmezgimą.

Vis dėlto, tai, kad nemaža dalis nerekomenduotų kreiptis į profesionalų mediatorių vien todėl, kad jie neprivalo to daryti, rodo jų nepalankų požiūrį į mediaciją ir galimą konkurenciją ir bręstantį priešišumą tarp jų ir mediatorių. Šį spėjimą iš dalies tvirtina ir tai, kad 13 procentų advokatų, kurie nerekomenduotų savo klientams kreiptis į profesionalų mediatorių, nuogaustauja dėl savo pajamų sumažėjimo.

Kiekybinio tyrimo rezultatai nukreipia šiuo klausimu besidominčius mokslininkus į tolimesnių kokybinių tyrimų atlikimą šioje srityje. Visų pirma būtų tikslinga išsiaiškinti, ar advokatų deklaruojamos puikios žinios apie mediacijos proceso ypatumus, atitinka mediacijos teorijoje suformuluotas nuostatas. Taip pat tikslinga tirti advokatų taikomus kitus sutaikymo metodus ir jų vietą kasdienėje advokatų veiklos. Svarbu nustatyti, kiek apskritai advokatai yra linkę dėmesio ir jėgų skirti taikiam ginčų išsprendimui, kas labiausiai atitiktų jų klientų interesus, bet būtų mažiau naudingas finansiškai patiems advokatams. Taip pat kokybinio tyrimo pagalba būtina nustatyti kokius ginčo tinkamumo mediacijai kriterijus taiko advokatai, nes sistemškai vertinant mokslinėje literatūroje teikiamas rekomendacijas, akivaizdu, kad advokatai siauriau suvokia mediacijos proceso universalumą ir tinkamumą plačiam spektrui ginčų.

Tyrimo rezultatai taip pat atskleidžia poreikį advokatų švietimui ir jų vaidmens mediacijos procese aiškiam atskleidimui. Teorinėje straipsnio dalyje atskleistus vaidmenys, galima daryti prielaidą, kad advokatai žino. Tačiau gilesnė jų atsakymų analizė rodo, kad mediaciją dalis advokatų supranta kaip konkurencinę veiklą ir tokio požiūrio vedami jie nebus linkę savo klientams siūlyti mediaciją. Todėl yra reikalingos advokato elgesio mediacijoje rekomendacijos, kurios galėtų padėti advokatams aiškiau suvokti ir efektyviau įgyvendinti savo funkcijas mediacijos procese. Būtinas advokatų etikos kodekso papildymas nuostatomis, atskiriančiomis advokato etiško ir neetiško elgesio mediacijoje sąvokas, padedančios advokatams suvokti, kaip derinti reikalavimą išlikti lojaliu savo klientui mediacijoje ir tuo pat metu bendradarbiauti su kita šalimi siekiant taikaus ginčo išsprendimo.

Galiausiai manytina, kad kuo daugiau advokatų aktyviai dalyvauja mediacijose, iš esmės ne svarbu, kokiame vaidmenyje (neutralaus patarėjo, šalies-atstovo ar mediatoriaus), tuo daugiau patirties ir žinių apie mediaciją tokie advokatai įgija, geriau ir laisviau šioje procedūroje jaučiasi, todėl mato didesnes ir pozityvesnes mediacijos taikymo savo praktikoje galimybes. Todėl būtinas kuo platesnis advokatų įtraukimas į visas mediacijos iniciatyvas, pradedant nuo teisėkūros, mediacijos paslaugų teikimo, baigiant visuomenės švietimu apie mediaciją.

Literatūra

- Creswell J. Qualitative inquiry and research design: choosing among five traditions. Thousand Oaks: Sage Publications, 1998.
- Fisher T. et al. Why teach ADR to law Students? Part 2: An empirical Survey. *Legal Education Review*, 2007, vol. 7, p. 67-101.
- Gizzi S. Judging Mediation. *John F. Kennedy University Law Review*, 2004, Vol. 10:1, p. 135-148.
- Hon G.W., Adams Q.C. Advocacy in a mediation. *Advocates Quarterly*, Vol. 23, 2000 p. 471-477.
- Kovach K.K. New Wine Requires New Wineskins: Transforming Lawyer Ethics for Effective Representation in a Non-Adversarial Approach to Problem Solving: Mediation. *Fordham University School of Law Fordham Urban Law Journal*, 2001, Vol. 28, p. 935.
- Lawrence J.K. Mediation Advocacy: Partnering with the Mediator. *Ohio State Journal on Dispute Resolution*, 1999, Vol. 15, p. 425-443.
- Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 2, 4, 7, 8, 10, 13, 14, 15, 16, 17, 19, 23, 25, 30, 32, 33, 35, 36, 39, 42, 53, 58, 60, 61, 64, 68, 69, 70 straipsnių ir įstatymo priedo pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2013-07-23, Nr. 79-3999 .
- Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 4, 7, 15, 16, 25, 49 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2005-07-21, Nr. 88-3296.
- Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 1R-268 „Dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo“, TAR, 2015-09-17, Nr. 13939.
- Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro 2016 m. balandžio 22 d. įsakymas Nr. 1R-133 „Dėl Lietuvos advokatų etikos kodekso skelbimo“, TAR, 2016-04-22, Nr. 10280.
- Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. kovo 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Valstybės užtikrinamo neteisminio taikinamojo tarpininkavimo taisyklių patvirtinimo“. TAR, 2016-03-02, Nr. 4086.
- Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. kovo 2 d. įsakymas Nr. 1R-83 „Dėl sutikimo spręsti ginčą valstybės užtikrinamo neteisminio taikinamojo tarpininkavimo būdu formos patvirtinimo“. TAR, 2016-03-02, Nr. 4084.
- Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. kovo 2 d. įsakymas Nr. 1R-82 „Dėl Valstybės užtikrinamo neteisminio taikinamojo tarpininkavimo paslaugų teikimo sutarčių sudarymo tvarkos aprašo patvirtinimo“. TAR, 2016-03-02, Nr. 4083.
- Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. kovo 2 d. įsakymas Nr. 1R-84

- „Dėl Valstybės užtikrinamo neteisminio taikinamojo tarpininkavimo paslaugų teikėjų atrankos nuostatų patvirtinimo“. TAR, 2016-03-02, Nr. 4085.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. balandžio 13 d. nutarimas Nr. 364 „Dėl Už antrinės teisinės pagalbos teikimą, koordinavimą ir taikinamąjį tarpininkavimą mokamo užmokesčio dydžių ir mokėjimo taisyklių patvirtinimo“, TAR, 2016-04-15, Nr. 9599.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 65, 80, 87, 93, 135, 142, 147, 177, 189, 225 ir 231 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 231-1 ir 231-2 straipsniais įstatymo ir Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo Nr. VIII-1591 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 23 straipsnių ir šeštojo skirsnio pakeitimo įstatymo projektų pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui projektas. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/3a46cdd0137c11e6aa14e8b63147ee94?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=d57e324f-891f-46aa-8828-99e8c6d3fb92> (2016-05-11).
- Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalas. Teisminė mediacija. <https://e.teismas.lt/lt/public/teismin%C4%97-mediacija/> (2016-04-23).
- Nacionalinės teismų administracijos 2015 m. statistikos ataskaitos apie pirmos ir apeliacinės instancijos teismų darbo rezultatus <http://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/statistika/106> (2016-05-11).
- Nolan-Haley J. Lawyers, Clients, and Mediation. *Notre Dame Law Reviv*, 1997, Vol. 73, p. 1369-1390.
- Nolan-Haley J. Mediation: The “New Arbitration”. *Harvard Negotiation Law Review*, Vol 17, 2013. P. 61-95.
- Panasiuk A. Mediacija advokato praktikoje (Mediacija v advokatskoj praktike), Moscow: Infotropic Media, 2012.
- Riskin L.L. Toward new standards for the neutral lawyer in mediation. *Arizona Law Review*, 1984, Vol. 26, p. 329-362.
- Schmitz S.J. What Should We Teach in ADR Courses? Concepts and Skills for Lawyers Representing Clients in Mediation, *Harvard Negotiations Law Review*, Vol. 76, 2001 p. 189-195.
- Sondaitė J., Čechavičienė A. Teisėjų, dalyvavusiųjų ir nedalyvavusiųjų mediacijos apmokymo programose, požiūris į mediaciją. *Socialinis darbas*. 2008, 7(2), p. 102-108.
- Štaraitė-Barsulienė G. Notaro kaip mediatoriaus vaidmuo paveldėjimo teisiniuose santykiuose. *Socialinis darbas*. 2012, 11(2), p. 301-314.
- Sternlight J. R. Lawyers’ Representation of Clients in Mediation: Using Economics and Psychology to Structure Advocacy in a Nonadversarial Setting. *Ohio State Journal of Dispute Resolution* Vol. 14 (2), 1999, p. 269-366.
- Tepley L. L. *Legal Negotiation In a Nutshell*. Thomson/West: St. Paul, 2005.
- Žalėnienė I., Tvaronavičienė A. The Main Features and Development Trends of Mediation in Lithuania: the Opportunities for Lawyers. *Jurisprudencija*. 2010, 1(119), p. 227-242.
- Zumeta Z. Facilitative Mediator Responds. *A. Journal of dispute resolution*, Vol. 2, 2000, p. 334-341.
- Žydžiūnaitė V. *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija, 2007.

RESEARCH ON ATTITUDE OF LITHUANIAN LAWYERS TO PEACEFUL DISPUTE RESOLUTION AND MEDIATION

Natalija Kaminskiėnė

Agnė Tvaronaviėienė

Graėžina Čiuladienė

Inga Źalėnienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article analyzes the attitude of Lithuanian lawyers (advocates) towards the peaceful settlement of disputes and mediation, which are embedded in Lithuanian law, are started to be applied in practice in Lithuanian courts (judicial mediation) since year 2005, but hardly find proper place in practice of Lithuanian lawyers. The publication contains brief theoretical analysis on role of a lawyer in mediation (lawyer-mediator, lawyer-neutral adviser and lawyer-party representative), their different functions. Also the necessity of additional education for lawyers in the field of alternative dispute resolution is highlighted. Afterwards the article presents a survey on attitude of Lithuanian advocates towards peaceful settlement of disputes and mediation. This survey was performed in 2015 at the General meeting of Lithuanian advocates. 354 advocates participated in the survey. The conducted survey examines issues of lawyers' knowledge about mediation, their use of mediation in practice and reasons for non-use.*

Based on the survey findings proposals for measures that could encourage the advocates to have more favorable attitude to the peaceful settlement of disputes and mediation, making these advanced processes natural and priority-order way of dispute resolution, were formulated.

Keywords: *mediation, lawyer, advocate, settlement agreement, peace, dispute.*

Natalija Kaminskiėnė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės instituto docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: taikus ginėų sprendimas (teisinės derybos, mediacija, sutaikinimas), alternatyvus civilinių ginėų sprendimas (AGS).

Natalija Kaminskiėnė, Mykolas Romeris University, Law Faculty, Assoc. prof. at Private Law Institute. Research interests: peaceful dispute resolution (legal negotiation, mediation, conciliation), alternative dispute resolution (ADR).

Agnė Tvaronaviėienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės instituto direktorė, docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: alternatyvus ginėų sprendimas, viešieji pirkimai.

Agnė Tvaronaviėienė, Mykolas Romeris University, Law Faculty, Assoc. prof. at Public Law Institute. Research interests: alternative dispute resolution, public procurement.

Gražina Čiuladienė, Mykolo Romerio universiteto Socialinės gerovės fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: konfliktų teorija ir praktika, reguliavimas ir sprendimas, mediacija.

Gražina Čiuladienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Social Welfare, Assoc. prof. at Institute of Educational Sciences and Social Work. Research interests: conflict theory and practice, conflict management, mediation.

Inga Žalėnienė, Mykolo Romerio universiteto Mokslo ir tarptautinių ryšių prorektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: taikus ginčų sprendimas, mediacija, aukštojo mokslo teisė.

Inga Žalėnienė, Mykolas Romeris University, Vice-Rector for Research and International Relations. Research interests: peaceful dispute resolution, mediation, higher education law.